

ВІЙСЬКОВЕ НЕКРОПОЛЕЗНАВСТВО

УДК 94(477.25)“1943”+355.1–053.18“364”

© *Vima* КОНІНА

ТРУХАНІВ ОСТРІВ – МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ Й ЖЕРТОВНОСТІ

У статті розкрито історію Труханового острова під час Другої світової війни. Також описано місця пам'яті про тих, хто загинув у боях на цій території, уродженців і мешканців острова, які в лавах Червоної армії брали участь у німецько-радянській війні.

Ключові слова: Труханів острів, Дніпро, Друга світова війна, Червона армія, німецько-радянська війна, загиблі, пам'ять.

Територію столиці України, як і всієї країни, перетинає р. Дніпро, яка має велику кількість островів. У Києві найбільшим є Труханів острів.

Загальна історія Труханового острова висвітлюється в низці присвячених Києву енциклопедичних видань [5; 7]. Про історію острова видано ряд нарисів у брошурах та пресі [1; 11]. Про події, які відбувалися на цій території під час Другої світової війни, є згадки у спогадах очевидців і нарисах у пресі [2; 9; 10; 14; 23]. На жаль, нинішнє вшанування пам'яті жертвовності жителів острова та воїнів Червоної армії, які відзначилися та загинули в боях за цей острів, недостатньо висвітлено.

Труханів острів за археологічними знахідками є одним із найдавніших на Дніпрі. Тут залишили сліди скіфи та ранні слов'яни. У давньоруський час з'явилися перші поселення. Існують відомості про те, що за часів Київської Русі на Трухановому острові було с-ще Ольжичі, яке належало княгині Ользі. Вважають, що назва острова походить від імені половецького хана Туторкана. Тут наприкінці XI ст. містилася літня резиденція його дочки – дружини київського князя Святополка. У писемних джерелах Речі Посполитої під назвами «Туханів», «Тухонів», «Трухонів» острів згадується починаючи від 1508 р. У сучасному звучанні «Труханів» відомий із листа короля Сігізмунда II. У 1534 р. київський воєвода Андрій Нимирич подарував його Пустинно-Микільському монастирю. І лише в 1698 р. острів було повернуто місту. Пізніше по ньому проходила межа Київської та Чернігівської губерній. У 1912 р. острів на деякий час перейменували на Олексіївський, але ця назва не прижилася [5, 613].

Із середини ХІХ ст. Труханів острів розбудовується, тут з'являються перші житлові будівлі та господарські споруди. У 1880-х роках до забудови острова долучився багатий купець Марголін, невдовзі тут було створено 1-ше й 2-ге об'єднання Дніпровського пароплавства з майстернями й поселеннями при них. У селищі коштом Марголіна було зведено кам'яну церкву св. Єлизавети – на честь Єлизавети Трепової, дружини київського генерал-губернатора Трепова, яка допомагала в будівництві. Окрім того, існувало двокласне училище, за радянських часів – школа № 100. Школу спалила нацистська окупаційна влада в 1943 р. разом із усім селищем. У цій школі з 1937 до 1941 р. навчалася майбутня відома українська поетеса Ліна Костенко. У 1936 р. її батька Василя Костенка радянська судова система засудила до 10 років таборів. Він не побоявся сказати суддям: «Вашим червоним прапором тільки биків лякати». Після чого мати з донькою переїхали до бабусі в «Київську Венецію», як називала поетеса Труханів острів. Трагічним подіям – руйнуванню життя на острові у період німецько-радянської війни – вона присвятила такі рядки [5, 613; 8, 83]:

*А потім бомби влучили у спокій
Чорніли крокв обвуглені трапеції.
А потім повінь позмивала попіл
Моєї дерев'яної Венеції...*

У першій половині ХХ ст. життя на острові розвивалося – розбудовувалося с-ще Водників, населення якого на 1908 р. становило близько 6 тис. осіб. У селищі були 21 вулиця та провулок, а також одна площа. Наприкінці 1920-х років на острові налічувалося 367 житлових будинків, із яких лише 2 були кам'яні. Незважаючи на те що острів часто підтоплювався, уже перед початком Другої світової війни тут було близько 7 тис. жителів.

Нацистська окупація України 1941–1944 рр. принесла нові лиха. Гітлерівці вважали територію Східної Європи, зокрема й Україну, життєвим простором для німецького народу. Окуповані території німці освоювали шляхом геноциду й терору. Не оминула трагічна доля й Труханів острів, який зазнав великих руйнувань. Під час окупації він став центром опору й допомоги партизанам. Восени 1943 р., а саме під час відступу німецьких військ із Києва, поселення на острові було повністю спалене [12].

Ось як про ці події згадували очевидці: «Тут був справжній партизанський край. І німці боялися сюди заходити. У нас завжди партизани зупинялися,» – згадував колишній житель Труханового острова Анатолій Новиков. «А коли радянські війська підійшли до столиці, німці, можливо, аби забезпечити стратегічно важливий плацдарм для огляду, спалили селище, а потім здійснили “зачищення”».

А партизан-підпільник, голова ради земляцтва «Труханів острів» Євген Томаров про «зачищення» острова згадував: «Нацисти висадили десант, щоб захопити острів. Але наші хлопці не дали. Це були переважно партизани та школярі. Найважчим було те, що школярі не бачили війни, зі зброєю

вправлятися не вміли. Декотрі запитували: «А як стріляти?». Сили були не рівні. Німці виганяли людей із будинків, а тих, хто не хотів покидати житло, розстрілювали на місці. Так полягли 30 труханівців, а весь острів перетворився на суцільне попелище» [1, 13].

Ще під час Курської битви (5 липня – 23 серпня 1943 р.), після якої відбувся остаточний перелом у німецько-радянській війні, командування Вермахту ухвалило рішення про перехід до стратегічної оборони на всьому фронті, маючи найближчим завданням зупинити наступ радянських військ і зберегти за собою важливі економічні райони СРСР. Уже 11 серпня 1943 р. А. Гітлер віддав наказ про негайне будівництво оборонного рубежу стратегічного значення, «Східного валу». Особливо зручним для оборони був правий берег Дніпра, значно вищий за лівий. До кінця вересня тут була створена розвинута в інженерному плані, розгалужена, насичена протитанковими та протипіхотними засобами оборонна лінія, яку долала Червона армія.

Здебільшого радянським військам і партизанам вдалося випередити підхід ворожих резервів і зайняття ними оборонних позицій по лінії «Східного валу».

У роки війни р. Дніпро зі своїми островами відіграла надзвичайно важливу роль під час оборонних (1941 р.) і наступальних (1943 р.) боїв у районі Києва. У 1941 р. тут діяли кораблі Дніпровської військової флотилії, яка базувалася на Рибальському півострові. Мости й переправи забезпечували зв'язок фронту з тилом. На берегах Дніпра створювалися плацдарми, з яких розгорталися наступальні операції стратегічного значення. Нині деякі дослідники та пошуковці виділяють фарватер річки і прилеглі береги, включаючи острів Труханів як Дніпровську ділянку Пояса бойової слави.

22–29 вересня 1943 р. точилися запеклі бої біля Києва на обох берегах Дніпра. На лівому березі знищували залишки частин противника, а на правому – тривала боротьба за захоплення та утримання плацдармів. Остаточно лівий берег Дніпра у районі Києва звільнили від нацистів 28 вересня 1943 р. У цих боях Трухановому острову знову судилося стати місцем кривавих боїв [15, 93].

У зв'язку із цими подіями 9 жовтня 1943 р. газета «Красная звезда» опублікувала нарис Натана Рибакі «Труханів-острів». Письменник розповів про солдатську долю колишнього дніпровського матроса Івана Мостового, який виріс на острові, мав дружину й дітей. Звідси в 1941 р. пішов на війну, а коли на початку жовтня 1943 р., після звільнення, завітав до власної домівки, то його зустріла зловісна тиша, ніхто не відгукнувся на його поклик. І лише через деякий час він побачив стареньку, яка боязко, виставивши вперед руки, увійшла до кімнати. Це була його мати: вона відчула, що хтось зайшов до хати, але не могла побачити й упізнати сина, бо німці випалили їй очі, і вона почала розповідати про те, що тут сталося. «Зімкнувши повіки, Мостовий слухав сумні материні слова і бачив: плавучу шибеницю біля берега острова, юрбу людей, оточених німцями, трупи, які гойдалися на перекладині. Іван бачив, як другою праворуч висіла Настя. Висів

поруч з нею синочок Павлик, руками вчепившись у материнську спідницю, а за Павликом висів батько Охрім...» [14].

Очевидно, сам письменник острів не оглядав, бо описує зустріч матері та сина в хаті на Трухановому. Хоча відомо, що всі споруди німці знищили.

Через кілька днів, 17 жовтня 1943 р., газета подала вже докладнішу інформацію – свого спеціального кореспондента майора К. Буковського під назвою «На Трухановому острові»:

«Відходячи на правий берег Дніпра, німці начисто спалили стародавні київські передмістя. Тисячі киян, які жили тут, залишилися без даху над головою...

Ми попросили показати дорогу на Труханів острів. Це була наша кінцева мета. Із цим островом у нас пов'язано багато спогадів. Для киян це було просто царство молодості. Чудовий пляж, купальні, водні станції, літній палац піонерів у зеленій частині острова – усе це приваблювало сюди молодь. Влітку Київ не знав місця більш пожвавленого.

Тепер Труханів острів став відомим як місце найбільш жорстокої розправи німців над киянами... Лозняком уздовж рукава ми вибралися до Десенки. Біля річки зіткнулися з бійцями, які вбрід і на невеличких човниках переходили на острів.

У лозняку в піщаних ямах сидять залишки населення острова. Жінки у лахмітті й... шикарних міських сукнях. «Берегла останню, не надягала доти, поки не звалилося з пліч ганчір'я», – говорить нам молода киянка – дружина робітника судноверфі. Голодні замурзані діти із запалими оченятами. Це родини робітників Київського суднобудівного заводу, Труханівської судноремонтної верфі. Понад 7 тис. киян мешкали на Трухановому острові. Нині залишилося ледь кілька сотень.

Три дні німці спалювали всі будинки на острові й виганяли в місто населення. При цьому загинули десятки мирних жителів. Стариків, жінок, дітей німці прикладами заганяли на понтони. Мешканці, які не хотіли йти, розбігалися по кущах. По них стріляли, кололи багнетами, закидали гранатами» [2].

Усі ці дії гітлерівців були спрямовані на те, щоб війська Червоної армії не скористалися човнами та іншими допоміжними плавзасобами. Були вирізані великі дерева. Мешканців острова примусово виселяли, щоб ті не допомогли радянській армії. Тих, хто відмовлявся покинути домівку, розстрілювали. Залишилися повік лежати на місці свого колишнього будинку на Трухановому острові Меланія Хомівна Перечепа з онуком Анатолієм. На місці трагедії збереглась одинока могила.

Ось так про ті дні згадують очевидці.

Анатолій Кузнецов у документальному романі «Бабин Яр» зазначає: «Із-за Дніпра доносився гул канонади. Горіли Дарниця, Сваром'є, Вигурівщина й Труханів острів. Вокзал був забитий німцями і фольксдойчами, що евакуювалися. Їхали біженці з Ростова, Харкова й Полтави, розповідали, що німці, відступаючи, залишають мертву землю. Підірвали мости через Дніпро, причому

разом із вигнаними з того берега мешканцями: тіла падали у Дніпро впереміж із возами» [9, 287–288].

Ірина Хорошунова у своєму щоденнику 1943 р. пише: «Увечері була на Андріївському. За Дніпром виднілася заграда, деє були перші пожежі. Труханів острів, як і слобідка, спалений повністю. Його спалили німці ще 26 числа. Про це розповіли Кравчуки. Коли вже нікого не було в усьому будинку, а тільки вони вдвох залишилися ще, поспішаючи по можливості заховати речі, над Трухановим островом піднялося полум'я пожеж» [23].

Дмитро Малаков у своїй книжці «Кияни. Війна. Німці» говорить: «27 вересня, тобто на другий день після виходу із “забороненої зони”, над Києвом завис тяжкий дух пожаровиська. Це німці продовжували палити Труханів острів. Переважно там жили київські річковики, робочий люд. Німці прагнули знищити на лівому березі все, що спроможне плавати. На той час вони вже пересвідчилися у здатності свого супротивника обходитися мінімальними засобами для подолання будь-якого водного рубежу» [10, 144].

25 вересня 1943 р. з півночі від Троещини до Труханового острова підійшли бійці 163-ї стрілецької дивізії 38-ї армії 1-го Українського фронту. Першим зі складу дивізії отримав завдання форсувати Дніпро через Матвіївську затоку на Труханів острів 759-й стрілецький полк. Серед особового складу полку був уродженець Труханового острова Л.П. Поляков, якому було призначено провести бойових друзів. На своєму шляху бійці натрапили на табір труханівців, що втекли зі спаленого селища, серед яких була дружина Л.П. Полякова Таня. Більшість чоловіків із Труханового острова відразу пішли добровольцями до Червоної армії. Вони брали безпосередню участь у боях за визволення Києва. Радянські війська захопили острів, обстрілюючи звідти правий берег.

Під час форсування Дніпра ряди 163-ї стрілецької дивізії поповнили вихідці з острова Михайло Внуков і Олексій Стахорський. Друзі були зараховані розвідниками до 1318-го стрілецького полку й допомагали обирати найзручніші місця для переправи. До війни М. Внуков працював на Київському заводі «Арсенал» токарем. Із початком Другої світової війни разом із заводом був евакуйований в Удмуртію. Проте, повернувшись до рідного міста, приєднався до лав його захисників, був оточенцем, глибокої осені повернувся на острів, де в грудні 1941 р. пішов працювати токарем на Труханівську судноверф німецької суднобудівно-ремонтної фірми «Усма». За спогадами ветерана, у травні 1942 р. він зв'язався з підпільниками, виконував їхні завдання: дістав радіолампи, виточив вал завдовжки 1 м 20 см, утопив пожежну помпу, виводив з ладу верстаки. Із наближенням радянських військ у вересні 1943 р. залишив роботу й пішов із міста разом із товаришами [3, 273–274; 19].

Олексій Стахорський, як і тисячі інших киян, будував оборонні рубежі на підступах до міста, потім був зарахований до винищувального батальйону, який увійшов до складу 175-ї стрілецької дивізії. Утримував оборону на берегах р. Ірпінь. Відходячи з Києва, під Борисполем був важко поранений, потрапив у

полон. Його впізнала сусідка, й мати змогла викупити сина в охоронців. Під час визволення Києва від гітлерівців у 1943 р. Михайло Внуков і Олексій Стахорський знову долали Дніпро. Возили на човнах бійців і поранених. 29 жовтня 1943 р. обом присвоєно звання Героя Радянського Союзу [4, 517–518; 19; 21].

17 жовтня 1943 р. цього звання був удостоєний труханівець Олександр Андрійович Бутко за вміле форсування Дніпра і закріплення артполку на захопленому плацдармі [3, 224; 20]. 3 жовтня 1943 р. одним із перших переправився через р. Дніпро та організував переправу підрозділів на правий берег річки.

Вдень і вночі працював на Дніпрі, переправляючи через річку радянських воїнів, які наступали на правий берег, мешканець Труханового острова Степан Матвійович Пироженко. Він і надалі забезпечував переправу радянських військ через водні перепони. За відважність та мужність, виявлені в цих боях, 27 червня 1945 р. був удостоєний звання Героя Радянського Союзу [4, 272].

На початку жовтня 1943 р. командування 38-ї армії наказало 127-му армійському окремому загороджувальному загону скинути ворога у Дніпро. 8 жовтня 1943 р. військовий підрозділ відкинув гітлерівців на правий берег, але закріпитися не вдалося. Ворог продовжував спроби знову повернути острів під свій контроль.

Остаточо острів було звільнено на початку листопада 1943 р. У цих боях брала участь 71-ша стрілецька дивізія 38-ї армії 1-го Українського фронту. Більшість загиблих воїнів дивізії, тих, хто брав участь у визволенні острова, вважається зниклими безвісти, серед них – уродженці Яготинського району Київської області С.М. Кондратюк та М.М. Кнеш (додаток 1) [17; 18].

Установити кількість загиблих, на жаль, неможливо, а ті воїни, які безпосередньо полягли на острові, не мають місця поховання. Нині на острові існує могила лише одного невідомого солдата, яка розміщена за 200 м на південний схід від меморіалу, зведеного біля центральної алеї в 1990-х роках. Тут, у лісі, біля старого ясена, восени 1943 р. острів'янка Клава Ковальова поховала невідомого радянського воїна, позначивши місце поіржавілим металевим ліжком, яке сьогодні пробивається з-під землі [22].

Науковці Національного музею історії України у Другій світовій війні під час створення бази поховань воїнів Червоної армії встановили імена 30 осіб, які загинули в боях на острові, 19 військовослужбовців 127-го загороджувального загону та 11 – 71-ї стрілецької дивізії 38-ї армії (додаток 2).

На фронтах Другої світової війни билися десятки тисяч киян, серед яких і труханівці, долі багатьох із них залишилися невідомими. Родичі зверталися до керівництва країни про допомогу в розшуку своїх близьких. Киянка Марія Леонтіївна Рижа 17 серпня 1956 р. звернулася до першого секретаря ЦК КПРС М.С. Хрущова. У своїй заяві вона розповіла, що її чоловік Василь Трохимович Рижий був призваний до лав Червоної армії в 1941 р. У Києві потрапив до полону, на щастя, йому вдалося втекти й повернутися до рідних, які на той час

проживали на Трухановому острові. Коли острів спалили, сім'я В. Рижого змушена була переселитися до с. Красний Трактир, де і проживала до визволення Києва. Після відступу гітлерівців із села всі кияни, які там проживали, поверталися назад до Києва. По дорозі всіх чоловіків, зокрема й В.Т. Рижого, забрав військовий патруль. Встановити долю чоловіка досі не вдалося (додаток 3) [16].

І в наш час тривають пошуки місць загибелі мешканців Труханового острова, які в роки війни проходили службу в лавах Червоної армії й не повернулися з війни.

У 2013 р. до Національного музею історії України у Другій світовій війні надійшов запит від Світлани Іванівни Литвиненко із проханням розшукати могилу батька. Напередодні війни родина мешкала в Києві, батько проходив військову службу на флоті – у Пінській військовій флотилії. Потім працював слюсарем-мотористом. Після початку німецько-радянської війни, евакуювавши родину, пішов на фронт. Загинув у бою 9 січня 1944 р. поблизу с. Липне Любарського району Житомирської області. Післявоєнне життя його рідних було нужденним, вони ледве зводили кінці з кінцями. Нове житло вдова отримала на Трухановому острові. Гуляючи в його глушині, донька Світлана підірвалася на міні. Почалася тривала боротьба за життя дівчини, а потім за повернення її до активного стану. За всіма бідами та клопотами дружина не мала змоги відшукати місце поховання чоловіка.

У 1988 р. вона померла, перед смертю благала дочок розшукати могилу їхнього татка.

5 листопада 2013 р. сестри отримали відповідь із музею з інформацією про місцезнаходження могили Івана Іларіоновича Литвиненка, а вже 11 листопада навідали її. У 2016 р. ім'я їхнього батька було додане на меморіальній дошці стели пам'яті загиблих труханівців (додаток 4) [6].

На жаль, після війни на острові довгий час не було місця вшанування пам'яті його жителів – учасників Другої світової війни, та воїнів, які віддали життя в боях за нього.

У 1943 р. після визволення Києва та повернення радянської влади розпочалася відбудова міста. У січні 1944 р. Київський міський виконавчий комітет ухвалив рішення про те, що селища на Трухановому острові не буде, а вся його територія відводиться під гідропарк. Будь-яке житлове та інше будівництво, окрім пов'язаного з новим призначенням острова, було заборонено. Колишнім мешканцям острова пропонувалося надати ділянки для забудови в інших місцях.

7 липня 1948 р. міськвиконком остаточно визначив долю острова й видав постанову «Про створення парку на Трухановому острові та будівництво його першої черги методом народної будови» [7, 308–310].

На початку 1960-х років колишні острів'яни, яким тоді ще не виповнилося 40–45 років, почали в сумну річницю знищення селища на Трухановому острові збиратися там, де пройшло їхнє босоноге дитинство, де були колись їхні домівки. Разом із ініціаторами цих зібрань Є. Томаровим, О. Стахорським,

М. Маханьком та О. Трофімовим попервах приходило 10–15 осіб. Але з кожним роком їх більшало. Згодом було створено земляцтво «Труханів острів».

Під час зустрічей цього земляцтва виникла ідея спорудити колективний і водночас персональний пам'ятник загиблим труханівцям та їхньому поселенню. У 1989 р. було встановлено бронзову постать солдата на повен зріст біля розбитого човна. Автори пам'ятника – скульптор В. Чепелик і архітектор В. Скульський. Повернувся солдат із війни, а домівки вже немає. Так і стоїть він у тузі, знявши пілотку, на руїнах селища, перед ним – дірявий човен...

Доповнює пам'ятник брила рожевого граніту, на ній – меморіальна дошка з написом: «Тут, на Трухановому острові, знаходилось робітниче поселення водників, жителі якого брали активну участь у Великій Вітчизняній війні. Селище знищене фашистами 27 вересня 1943 р.». У 1995 р. тут з'явилася стела з прізвищами острів'ян, які загинули на фронтах Другої світової війни, зокрема й чотирьох Героїв Радянського Союзу (додаток 5).

Окрім того, за ініціативою ветерана війни, голови земляцтва Труханового острова Є.Л. Томарова було зведено пам'ятник загиблим воїнам-річковикам на території Київського суднобудівного-судноремонтного заводу. Його було відкрито 23 жовтня 1968 р. Це чорний обеліск. На плитах поблизу викарбувано прізвища матросів Є.П. Корицького, В.Ф. Мисака, М.П. Манойлика, пілота А.Ф. Літовчука, танкіста В.З. Фінгермана, закатованих німецькими спецслужбами підпільників Ф.М. Кушнарєва і Р.В. Букіної (їхніми іменами після війни назвали теплоходи) та ін. Кошти на спорудження обеліска зібрали серед робітників заводу та плавскладу [7, 254–260].

Ця розвідка доводить, що Труханів острів – не лише культурно-розважальний центр. Він є місцем пам'яті й жертвності учасників Другої світової війни та мирних мешканців, які загинули, а також тих, хто пережив лихоліття війни.

Джерела та література:

1. Безугла Я. «А повінь позливала попіл...»: [Труханів острів під час німецької окупації] / Яна Безугла // Пенсійний кур'єр. – 2014. – № 4. – 24–30 січня.
2. Буковский К. На Трухановом острові / К. Буковский // Красная звезда. – 1943. – 17 октября.
3. Герои Советского Союза: краткий биографический словарь в 2 т. – Т. 1 / Пред. ред. коллегии И.Н. Шкадов. – М.: Воениздат, 1987. – 911 с.
4. Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь в 2 т. – Т. 2 / Пред. ред. коллегии И.Н. Шкадов. – М.: Воениздат, 1988. – 863 с.
5. Київ. Енциклопедичний довідник / За ред. А.В. Кудрицького. – К.: Головна редакція УРЕ, 1981. – 736 с.
6. Книга вихідної кореспонденції НМІУДСВ. – Вих. 1512 (Литвиненко).
7. Ковалинський В.В. Київські мініатюри. Книга сьома. – К.: Купола, 2008. – 596 с.
8. Костенко Л. Триста поезій. Вибрані вірші. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 416 с.
9. Кузнецов А. Бабин Яр / Анатолій Кузнецов. – К.: Саміт-Книга, 2009. – 352 с.
10. Малаков Д. Кияни. Війна. Німці. – К.: Амадей, 2010. – 364 с.

11. *Мальовничі околиці Києва: туристична подорож Трухановим островом.* – К.: Книга Пам'яті України, 2004. – 22 с.
12. *Парнікоза І.Ю. Київські острови та прибережні урочища на Дніпрі – погляд крізь віки [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands.html>. – Назва з екрана.
13. *Подвиг на віки: Книга Пам'яті України – місто-герой Київ / Ред. колегія: А.І. Тимчик (голова) та ін.* – К.: Книга Пам'яті України, 2000. – 912 с.
14. *Рыбак Н. Труханов-остров / Н. Рыбак // Красная звезда.* – 1943. – 9 октября.
15. *Стратегічні та фронтові операції на території України у 1943–1944 роках / [В.М. Грицюк, О.Є. Лисенко, Р.І. Пилявець, С.В. Сидоров]; відп. ред. О.Є. Лисенко.* – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Інститут історії України НАН України, 2015. – 508 с.
16. *Фонди НМІУДСВ.* – ВБЗ. – Кв-80427.
17. *Там само.* – Кв-86950.
18. *Там само.* – Кв-86979.
19. *Там само.* – Музейне досьє 296 (В).
20. *Там само.* – Музейне досьє 895 (Б).
21. *Там само.* – Музейне досьє 867 (С).
22. *Там само.* – Музейне досьє 163 сд.
23. *Щоденник І. Хорошунової [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <https://gordonua.com/publications/kievlyanka-horoshunova-v-dnevnike-1943-goda-truhanov-ostrov>. – Назва з екрана.

© **Vita КОНИНА**

ТРУХАНОВ ОСТРОВ – МЕСТО ПАМ'ЯТИ И ЖЕРТВЕННОСТИ

В статье раскрывается история Труханова острова во время Второй мировой войны. Также описаны места памяти погибших в боях на этой территории уроженцев и жителей острова, принимавших участие в немецко-советской войне в рядах Красной армии.

Ключевые слова: Труханов остров, Днепр, Вторая мировая война, Красная армия, немецко-советская война, погибшие, память.

© **Vita KONINA**

TRUKHANIV ISLAND IS A PLACE OF MEMORY AND SACRIFICE

The article deals with the history of the Trukhaniv island during the Second World War. There are no such settlement where there was no place to honour the killed and fallen in this war. The fierce fighting took place during the defence and liberation of the capital – Kyiv. Every piece of Ukrainian land has been watered with blood. This is also the case for all the islands on the Dnipro River.

Trukhaniv is one of the most famous islands of the Dnipro River. During the Second World War, on its territory there was a settlement, where about 7 thousand people lived. During the war, the settlement has undergone the irreparable destruction – it was burned down. After the war, the Soviet authorities decided not to restore it. Currently, the island's territory is a cultural and entertainment center for tourists.

In a study, it was found that the fierce fighting on the territory of Trukhaniv Island took place in September – October 1943. The soldiers of the 163rd Rifle Division were the first to land on the island at the end of September 1943, but they failed to gain a foothold; in October 1943, the 71st Infantry Division and the 127th Separate Barrier Detachment of the 38th Army fought here. In these battles, the military units lost dozens of their fighters, but their final resting place is unknown. It should be emphasized that there are no burials on the island at this time.

The former residents of Trukhaniv Island, having formed their own union, began to perpetuate the memory of the tragic events of the war. Currently, on the island there are several memorials and places of memory.

The essay proves that Trukhaniv Island is not only a cultural and entertainment center. It is a place of remembrance and sacrifice of the participants of the Second World War and the civilians who have perished as well as those who survive during the war.

Keywords: *Trukhaniv Island, Dnipro River, Second World War, Red Army, German-Soviet War, killed, memory.*

Додаток 1

Сповідення про загибель уродженців Київської обл. С.М. Кондратюка і М.М. Кнєша, зниклих безвісти на Трухановому острові.

Место дат. отправления части

26.11.1943

200
199

ИЗВЕЩЕНИЕ

Ваш мать красноармеец Кондратюк Степан Григорьевич
мать, отец, сестра, брат, должность, наименование части, воинское звание

уроженец Полтавской обл. Хотинского р-на дер. Сошиновка
фамилия, имя, отчество
 село, деревня, район, город, область

находясь на фронте, пропал без вести 1 Октября 1943 года
ос. Труханова Киевской области
время и место

Настоящее извещение является документом для возбуждения ходатайства о пенсии (приказ НКО СССР № _____)

Командир части [подпись]
 М. П. [подпись]
 Начальник штаба [подпись]
 ЦТ НКО. 2549-43
 Хотинский РВК Полтавской обл.

б.с. дом. уми
сигнал шифр
Кнєш

25503

ИЗВЕЩЕНИЕ

Ваш мать гр-н Кнєш Михаил Моисеевич
 уроженец Хмельницкой обл. Яготинского р-на дер. Сошиновка

Находясь на фронте/ пропал без вести 1 Октября 1943 г. ос. Труханова Киевской обл.

Настоящее извещение является документом для возбуждения ходатайства о пенсии/приказ НКО № _____

капитан [подпись] /ГРИГОВ/
 Нач. 1-й части [подпись] /РЯЖИКОВ/

Хмельницкая обл. Яготинского р-на
 мене Кнєш Валентин Васильевич
 от райвоенкомата

Додаток 2

Загиблі в боях на Трухановому острові, місце поховання яких не встановлено.

Загиблі в боях на Трухановому острові 08.10.1943 р.
бійці 127-го окремого армійського загороджувального загону 38-ї армії
1-го Українського фронту

АНУФРІЄНКО Іван Максимович, 1919 р. н., Луганська обл., Слов'яносербський р-н, с. Весела Гора, мол. сержант
ГРИГОРОВ Віктор Іванович, 1923 р. н., Росія, Курська обл., с. Долбіно, рядовий
ГУДКОВ Олексій Дмитрович, 1924 р. н., Росія, м. Тула, с-ще Глушанське. Призваний Пролетарським РВК Тульської обл., рядовий
ДЖУМАЄВ Рустам Харисович, 1922 р. н., Росія, Свердловська обл., м. Асбест, с-ще Робітниче, бар. 7, рядовий
ЖУЧКОВ Віктор Іванович, 1909 р. н., Росія, Рязанська обл., м. Ряжськ, вул. Горького, 12. Призваний Сталінським РВК Тульської обл., рядовий
ЗАБУГА Микола Якимович, 1925 р. н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Забути. Призваний Обоянським РВК Курської обл., рядовий
ЗАВАЛШИН Микола Іванович, 1924 р. н., Росія, Тульська обл., с. Пушкарське, рядовий
ЗАНІН Василь Іванович, 1918 р. н., Росія, Орловська обл., м. Лівни. Призваний Фрунзенським РВК м. Владивосток, рядовий
ІВАНОВ Михайло Іванович, 1905 р. н., Росія, Новгородська обл., Старорусський р-н, с. Ново-Доктори, рядовий
КИРИЛОВ Кузьма Федорович, 1921 р. н., Росія, Самарська обл., Нікітінська с/р, рядовий
КОСТІН Юхим Іванович, 1923 р. н., Росія, Чувашія, Яльчицький р-н, с. Лоштаєво, рядовий
ЛИКОВ Іван Савелійович, 1912 р. н., Росія, Свердловська обл., Режевський р-н, Липівська с/р, курортна ділянка, рядовий
МАТВЄЄВ Федір Кузьмич, 1908 р. н., Росія, Читинська обл., Красночикийський р-н, с. Урлук, рядовий
МОРГУЛЄВ Василь Михайлович, 1918 р. н., Росія, Оренбурзька обл., Бузулуцький р-н, Державінська с/р, сержант
НЕКРАСОВ Дмитро Кузьмич, 1899 р. н., Росія, Кіровська обл., Афанасьєвський р-н, рядовий
ПЛАХОТА (ПЛАХОТЯ) Федір Володимирович, 1922 р. н., Казахстан, Семипалатинська обл., Жарминський р-н, с. Степановка, рядовий
СОКОЛИКОВ Василь Павлович, 1912 р. н., Росія, Курська обл., Щигрівський р-н, Знаменська с/р. Призваний Краснопресненським РВК м. Москва, сержант
СТЕПАНЧЕНКО Іван Никифорович, 1899 р. н., Харківська обл., Лозівський р-н, гв. сержант
ХВОРИХ Микола Юхимович, 1923 р. н., Казахстан, Північно-Казахстанська обл., Пресновський р-н, Надешинська с/р, рядовий

Загиблі в боях на Трухановому острові в листопаді 1943 р.
бійці 71-ї стрілецької дивізії 38-ї армії 1-го Українського фронту

- ГОЙСТЕР Іван Петрович, 1902 р. н., м. Київ. Призваний Дарницьким РВК м. Київ, рядовий, 12.11.1943 загинув у бою
- ГРИШКО Григорій Феодосійович, 1909 р. н., Київська обл., Бориспільський р-н, с. Бортничі. Призваний Дарницьким РВК м. Київ, рядовий, 11.11.1943 загинув у бою
- ДАВИДЕНКО Григорій Дмитрович, 1924 р. н., Київська обл., Бориспільський р-н, с. Бортничі. Призваний Дарницьким РВК м. Київ, рядовий, 12.11.1943 загинув у бою
- МАКЕЄВ Іван Олексійович, 1897 р. н., Росія, Свердловська обл., Белоярський р-н, Бруснитська с/р. Призваний Белоярським РВК Свердловської обл., рядовий, 12.11.1943 загинув у бою
- АЛІЄВ Карим, 1924 р. н., Таджикистан, Сталінабадська (Кулябська) обл., Ворзовський р-н, с/р Зиді. Призваний Варзобським РВК Сталінабадської обл., рядовий, 12.11.1943 загинув у бою
- ГРИШКО Олександр Григорович, 1909 р. н., Київська обл., Дарницький р-н, с. Бортничі. Призваний Дарницьким РВК м. Київ, рядовий, 13.11.1943 загинув у бою
- ГАМАЮНОВ Василь Іванович, 1908 р. н., Росія, Орловська обл., Долгоруковський р-н, с. Ново-Троїцьке. Призваний Долгоруковським РВК Орловської обл., рядовий, 12.11.1943 загинув у бою
- ГАВРИЛЕНКО Василь Трохимович, 1916 р. н., Київська обл., Броварський р-н, с. Літки. Призваний Броварським РВК Київської обл., рядовий, 11.11.1943 загинув у бою
- ГРЕСЬ Федір Микитович, 1907 р. н., Київська обл., Броварський р-н, с. Літки. Призваний Броварським РВК Київської обл., рядовий, 12.11.1943 загинув у бою
- ГАНИЧ Федір Омелянович, 1924 р. н., Сумська обл., м. Суми. Призваний Сумським РВК м. Суми, рядовий, 12.11.1943 загинув у бою
- ЗІКРАНЬ Григорій Михайлович, 1907 р. н., Сумська обл., Смілівський р-н, х. Лебедів, рядовий, 12.11.1943 загинув у бою

Додаток 3

Заява мешканки Труханового острова М.Л. Рижої щодо розшуку чоловіка
В.Т. Рижого.

Секретарю Ц.К. КП.С.С. 297

23 АВГ 1958

Зр-ки Рижої
Марії Леонидівни
проживаючої в гур.
Києве

Заявлення

Мене май в 1941 году був
призван в Красную Армию
и находився частях М.П.О
в г. Києве. и попал в плен
в г. Києве как и все
лица этих частей. Из
плена он ушел. т.к
работал пилотом
на отдельном объекте
и немцам в руки не
попался. Протяв там
два на Трухановом
острове. за р. Днепр
против г. Києва. При
отсутствии немцев
выжили все пленные

|||||

а остров ситиш. Из гор
Киева немцы так же все
выгнаеет. и мы вынужде-
ны были уйти в деревню
Красивый Тирахитир. где
и пропавши до ухода
немцев из Киева. Когда
немцы отошли уже
за деревню Красивый Тира-
хитир мы все Киевские
направились в г. Киев
по дороге в г. Киеве восточ-
но и ширину осыпанависав
ицущих в город мучени
и забавил с собой, в том
же и забавил и моего муче-
Убоасовити мне и по сей
день не удалось еще нахо-
дился мой муче Рынтей
Василий Мродромовит.
Как вы знаете, я так же
на запросы мои в воен-
Киевской мне отвечали,
что сведений о нем

У цих війн. Мне уже ²⁹⁸стало
больше и работает неволею
мне. Я прошу указать мне
что мне делать, т. к.
В жизни у чужих людей
но советами здравых
работает не могу.

просительница Двигла
17/10/52

г. Киев Воздвиженская

ул. дом № 52 кв 5.

Резиди Марии Леонтьевны

Додаток 4

Сестри Литвиненко біля могили батька.

Монумент загиблим мешканцям острова.

